

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина
Харьковское областное историко-археологическое общество

ПРОБЛЕМЫ ИСТОРИИ И АРХЕОЛОГИИ УКРАИНЫ

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина
Харьковское областное историко-археологическое общество

ПРОБЛЕМЫ ИСТОРИИ И АРХЕОЛОГИИ УКРАИНЫ

МАТЕРИАЛЫ
IX Международной научной конференции

30–31 октября 2014 года

Харьков
ООО «НТМТ»
2014

УДК 93/99

ББК 63.4(2)26+63.4(2)273+63.3(0)3+63.4(0)44+63.4(2)43+63.3(2Ук52)

П78

Художник *С. Э. Кулинич*

П78 **Проблемы** истории и археологии Украины: Материалы IX Международной научной конференции (Харьков, 30–31 октября 2014 г.). — Харьков: ООО «НТМТ», 2014. — 84 с.

ISBN

УДК 93/99

ББК 63.4(2)26+63.4(2)273+63.3(0)3+63.4(0)44+63.4(2)43+63.3(2Ук52)

Наукове видання

ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ ТА АРХЕОЛОГІЇ УКРАЇНИ

Матеріали IX Міжнародної наукової конференції

30–31 жовтня 2014 року

Відповідальний за випуск *С. В. Д'ячков*

Художній редактор *С. Е. Кулинич*

Комп'ютерна верстка *Ю. І. Цитковська*

Коректор *І. Л. Д'яченко*

Свідоцтво ДК № 1748 від 15.04.2004

Підписано до друку 16.10.2014. Формат 60×84/8. Папір офсетний.

Друк офсетний. Облік.-вид. арк. 10,76. Наклад 300 прим.

ТОВ «НТМТ». пр. Леніна, 58, к. 108, м. Харків, 61072

ISBN

© Колектив авторів, 2014

и в мирный период проживала какая-то часть населения. Нельзя исключать и непродолжительность периода функционирования этих памятников на восточной окраине

северскодонецкой группы памятников. Эксплуатация данных поселений в качестве загонов для скота требует дополнительной аргументации.

О. В. Ліфантій (Київ)

ЗОЛОТІ ПЛАТІВКИ СКІФСЬКОГО ОДЯГУ З ЗОБРАЖЕННЯМИ ПТАХІВ

Образи птахів займають далеко не перше місце у загальному скіфському бестіарії. При їх розгляді, помічаємо, що найбільшого розповсюдження набувають зображення голів хижого птаха, як частини складної композиції. Часто експлуатуються збірні образи грифо-барану, рогатого птаха, а також добре відомого у греко-скіфській зображальній традиції грифона. Також постаті птахів зустрічаються у композиції з іншими тваринами. Маємо на увазі сцени шматування хижим птахом риби, копитних тварин та зайця.

Як відомо, образ птаха пов'язують перш за все з небесною сферою. Хижі птахи символізували бога сонця Сурью — його рух по небу порівнювався з польотом орла. Також одним з втілень богу грому та перемоги Веретрагни був хижий птах (орел, сокіл).

Водночас водоплавні птахи (качки) могли виступати як медіант між небесною та водною середою. Крім того, від видової належності птаха залежала і його роль у скіфській міфології. Наприклад, качку пов'язують з богинею — Великою покровителькою звірів, а також з легендарною змієдиною. Знаний дослідник скіфської релігії Д. С. Раєвський вбачав зв'язок водоплавного птаха з міфом про створення Всесвіту, у котрому земля була піднесена з глибин первісної води.

Орнітофауна, представлена на коштовних платівках скіфського одягу з території Степового Причорномор'я майже однакова з подібними зображеннями на інших предметах матеріальної культури. Не зустрінуто лише зображень птахів загону куро (Galliformes). Видове розмаїття птахів досить невелике, що також характерно для греко-скіфської торевтичної традиції.

Нами використано орнітологічний поділ, за яким укладено книгу Яна Ганзака. В результаті дослідження було з'ясовано, що на золотих платівках скіфського вбрання

представлені птахи загонів: хижі (Falconiformes), гомілкові (Ciconiiformes), страуси (Struthioniformes) та голубоподібні (Columbiformes).

Золоті аплікативні прикраси одягу походять з чотирнадцяти поховальних комплексів Степу. З Мельгуновського кургану, Солохи, курганів № 4 та 17 групи Німфейських, з центральної камери Огузу, з Бабиної Могили, Жовтокам'янки, Куль-Оби, кургану Орел, Малого Чортмолика, кургану № 20 біля с. Велика Білозерка, Товстої Могили та кургану № 4 в ур. Носаки.

Загальна кількість платівок з орнітоморфними образами з перелічених пам'яток становить 95 екземплярів. Тобто, порівняно з іншими тваринами, птахи не набули широкого поширення серед прикрас церемоніального вбрання. В той же час, за дослідженням А.Р. Канторовича, у оздобленні зброї вони посіли перше місце — понад 40 % з усього масиву декорованих предметів озброєння. Отже, не дивлячись на широке використання образу хижого птаха, у прикрасах одягу скіфи Степу віддавали перевагу іншим сюжетам. Очевидно, цьому є пояснення не тільки естетичного, а й культово-релігійного характеру.

На основі вивченого матеріалу можна зробити попередній висновок про те, що найбільш популярними у прикрашанні чоловічого одягу у скіфському Степу були хижі птахи. Зображення страуса з Товстої Могили маємо лише у композиції з людиною, тому тут головну роль грав не символізм птаха, а, скоріше, сюжет, з яким він пов'язаний. Інші представники пернатих були не характерними для скіфської традиції. Зображення аїстоподібного та двох качкоподібних птахів походять з імпоротної пластини, що була очевидним військовим трофеєм, та не несла в собі семантичних вподобань скіфів. Що ж до зображення голуба, то воно значною мірою характерно для греко-скіфської торевтики, що не пов'язана з одягом.

С. В. Махортых (Київ)

К ВОПРОСУ ХРОНОЛОГИИ РАННЕСКИФСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Изучение хронологии раннескифских древностей юга Восточной Европы относится к числу актуальных задач современного скифоведения. Вместе с тем, в этой области научного знания остается еще много нерешенных вопросов. Особенно это касается обоснования выделения, а также анализа конкретного содержания различных этапов раннескифской культуры.

В целом, точка зрения Инны Николаевны Медведской о разделении раннескифской культуры на нескольких этапов представляется продуктивной, хотя разработанная автором периодизация, в том числе и предложенные для нее временные рамки, нуждается в корректировке. Далеко не полным является и приведенный перечень ведущих форм раннескифского инвентарного комплекса. Так, среди наконечников стрел диагностирующими выявились лишь немногочисленные ромбические стрелы

«жаботинского типа» (Медведская, 1992). В числе хроноиндикаторов не оказалось предметов, связанных с колчаном, наконечников, а также ряда других, важных для рассмотрения раннескифской хронологии артефактов. Обращают на себя внимание и довольно общие формулировки, предложенные для некоторых категорий инвентаря, например, «мечи-акинаки», которые без уточнений и соответствующего анализа являются малопродуктивными для характеристики различных периодов раннескифской культуры.

К числу недочетов относится отсутствие обоснования принадлежности используемых в работе памятников к собственно скифской культуре. В результате, среди комплексов, характеризующих ее различные этапы, оказались памятники, не имеющие прямого отношения к скифской культуре, в том числе киммерийские захоро-